

De grote schoonmaak

Minister Kok van Financiën heeft in zijn toespraak bij het 45-jarige jubileum van de Nationale Investeringsbank de stormbal gehesen: er is guurder weer op komst voor de Nederlandse economie als geheel en voor de overheidsfinanciën in het bijzonder. Drie weken geleden bij de Algemene Beschouwingen in de Tweede Kamer werd nog gedaan alsof er weinig aan de hand was, nu is de toon ineens veel somberder. Niet omdat de conjuncturele ontwikkeling en vooruitzichten ineens dramatisch zijn verslechterd, maar omdat kennelijk het politieke moment is aangebroken om de problemen wat zwaarder aan te zetten. Het kabinet is begonnen met de 'warming up' voor de ingrijpende budgettaire maatregelen die begin volgend jaar bij de 'tussenbalans' noodzakelijk zullen blijken. En Kok laat alvast weten: "het incasseringsvermogen van de Nederlandse bevolking zal zwaar op de proef worden gesteld".

In de *Miljoenennota 1991* gaf het kabinet zelf al aan dat er voor de huidige regeerperiode nog een gat in de begroting zit van f 5,5 mrd. Maar het was van meet af aan duidelijk dat dit een onderschatting was. De rentevoet, de loonontwikkeling, de uitgavendisipline en de belastinginkomsten waren te optimistisch voorgesteld. De president van de Nederlandsche Bank, W.F. Duisenberg, becijferde onlangs dat het kabinet deze regeerperiode nog een gat van van minstens f 15 mrd. zal moeten dichten. Dat bedrag lijkt meer in de richting te komen. Duisenbergs berekeningen zijn zeker niet overdreven zwartgallig. De Bankpresident gaat niet uit van een escalatie van de Golfcrisis, een sterke inzinking van de conjunctuur of het hoog blijven van de olieprijsen. De schampere opmerkingen van premier Lubbers over "vallende herfstbladeren" waren dan ook niet erg op hun plaats. Zij hebben de cijfers van Duisenberg in elk geval niet kunnen ontkrachten.

Hoe moeten de budgettaire problemen worden opgelost? Minister Kok heeft in zijn Scheveningse rede al een indicatie gegeven van de richting waarin het kabinet denkt. Er wordt niet getornd aan de uitgangspunten van het regeerakkoord inzake de daling van het financieringsstekort en de stabilisatie van de collectieve-lastendruk. Zolang de loonontwikkeling gematigd blijft, wordt de koppeling tussen lonen en uitkeringen gewaarborgd. De investeringen in de 'kwaliteit van de samenleving' (milieu, infrastructuur, onderwijs, veiligheid en bescherming van de burger die op goede gemeenschapsvoorzieningen is aangewezen) behouden prioriteit. Dit kan niet anders betekenen dan dat op de overige uitgaven van het Rijk zeer fors zal moeten worden bezuinigd. Volgens Kok is dat ook mogelijk. Hij kan zich niet aan de indruk onttrekken dat veel beleid beter, sneller en goedkoper kan. "Dan denk ik aan de bureaucratie in Den Haag, aan verschuivingen van beleidsvoorbereiding naar beleidsuitvoering, aan snellere procedures, aan een zo kritisch mogelijke blik op de bedoeling en effectiviteit van subsidies". Daarnaast zal de overheid, als het aan Kok ligt, veel strenger moeten optreden tegen misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, belastingfaciliteiten en sociale uitkeringen. "De tolerantiegrens is wat mij betreft nul".

Het lijdt geen twijfel dat er op de terreinen die Kok aangeeft, het nodige valt te verdienen. Prof. Geelhoed achtte, voor hij secretaris-generaal van Economische Zaken was, een inkrimping van het ambtenarenapparaat met 25% mogelijk zonder het voorzieningenniveau aan te tasten. Talrijke commissies hebben in de afgelopen jaren aanbevelingen gedaan om de bureaucratie te

verminderen. De OESO heeft in rapporten over de Nederlandse economie keer op keer de overmatige subsidieverlening bekritiseerd. De SER keerde zich jaren geleden al tegen het 'rondpompen van geld' in de vorm van belastingen en subsidies. Eind jaren zeventig constateerde de commissie-Bijsterveldt al dat bijna tweederde van de ondernemingen de belastingaangifte te laag invult. Dat er op grote schaal oneigenlijk gebruik wordt gemaakt van de WAO is ook al een decennium bekend. Even oud is de strijd tegen het oneigenlijke gebruik van belastingfaciliteiten. Sinds het midden van de jaren zeventig hebben alle kabinetten aangekondigd dat zij tegen deze verschijnselen ten strijde zouden trekken. Maar ze hebben geen van alle veel resultaat geboekt. Zou het kabinet-Lubbers/Kok wel slagen waar zijn voorgangers faalden?

Er kunnen een paar redenen zijn om daar nu misschien iets optimistischer over te zijn dan in het verleden. In de eerste plaats lijkt bij het Rijk de bereidheid om in eigen vlees te snijden gegroeid. Voor het eerst worden de mogelijkheden tot het afstoten van taken en het verbeteren van de efficiency nu op het hoogste ambtelijke niveau (de secretarissen-generaal) onderzocht. Bij enkele departementen leven al vergaande ideeën. Van belang is dat de budgettaire besparingen voor een deel (60%) binnen dezelfde sector resp. door hetzelfde departement mogen worden aangewend. Cruciaal is of de operatie 'Grote Efficiency' werkelijk prioriteit krijgt in het kabinet. In het verleden heeft het daaraan ontbroken. Maar nu zijn er in elk geval enkele bewindslieden die zich hiervoor sterk willen maken. Een tweede verandering is dat de kwestie van het misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies en uitkeringen van links tot rechts als een reëel probleem is onderkend. In het verleden hing daar een taboesfeer omheen, wat een effectieve bestrijding verhinderde. In de derde plaats is het besef gegroeid dat de politiek haar rechten moet hernemen waar zij de greep op het proces heeft verloren. Te veel zijn de beslissingen over uitkeringsrechten, subsidieverstrekkings en het aanbod van voorzieningen overgelaten aan uitvoeringsorganen die geen belang hebben bij een zo zuinig mogelijk beheer van overheidsmiddelen. Er gaan miljarden om in de gezondheidszorg, de sociale zekerheid, het onderwijs, de volkshuisvesting, de landbouw, de defensie zonder dat de politiek er werkelijk greep op heeft of het geld wel daar terecht komt waar het was bedoeld.

Dat wil allerminst zeggen dat de bezuinigingen voor het oprapen liggen. Het is een illusie te menen dat een rigoureuze schoonmaak op korte termijn miljarden oplevert. De eenvoudige besparingsmogelijkheden zijn bij voorgaande bezuinigingsronden al uitgeput. Het afstoten van taken en het inkrimpen van het ambtenarenapparaat levert pas op termijn geld op. Het aanscherpen van normen voor de verstrekking van subsidies en uitkeringen vergt zorgvuldige, tijdrovende wetgeving. Het terugwinnen van de macht over de verstrekkende instanties vereist een politieke krachttoer. De vermindering van rijksuitgaven is elders een vermindering van inkomsten en dat stuit gegarandeerd op verzet. Toch moet de Grote Schoonmaak met volle kracht worden aangepakt. Niet alleen uit conjuncturele overwegingen; de moderne samenleving vraagt een flexibele, slagvaardige overheid die waarborgen schept voor een hoog niveau van voorzieningen tegen zo laag mogelijke kosten.

L. van der Geest